

CEVAP VE DÜZELTME HAKKI (*)

Doç. Dr. Ahmet DANIŞMAN

I — GENEL OLARAK

1. Cevap ve düzeltme hakkının tanınma nedeni, tanımı

a) Tanınma nedeni

Cevap ve düzeltme hakkı bir taraftan haberleşme özgürlüğünün kötüye kullanılmasını önlemek, diğer taraftan da haberleşme görevinin amacına uygun bir biçimde yerine getirilmesini sağlamak için öngörülen önlem veya yaptırımlardan biridir (1).

Klasik (siyasal) basın özgürlüğü öncelikle devlet ile basın arasındaki ilişkileri düzenler; oysa cevap ve düzeltme hakkı daha çok basın ile okuyucu kitlesi ilişkilerinde sözkonusu olmaktadır (2).

Her özgürlüğün kötüye kullanılması bireylerin haklarına bazı zararlar verebilir. Ancak basın özgürlüğünün kötüye kullanılması bireyler bakımından daha da zararlı sonuçlar doğurabilir.

Gerçi basın yoluyla tecavüze uğrayan kişi (hakaret, sövme gibi) cezaî yola başvurarak yayın organını mahkûm ettirebilir. Ancak bunun, haksızlığa uğrayan kişi bakımından yeterli olduğu söylenemez, zira şeref ve haysiyetine tecavüz eden veya kendisi hakkında gerçek dışı isnatta bulunan yayın organını binlerce kişi okuyacağı halde, bu yayından ötürü yayın organının mahkûmiyetini bazıları belki hiç okumamış veya duymamış olacaktır. Çünkü adli yolla bir sonuç elde etmeğe çalışmak uzun zaman gerektirir; bu yol ayrıca masraflıdır. Mahkemenin uzun bir süre sonra vereceği bir karar, yayınlansa bile çoğunlukla dikkatlerden kaçacak, bu nedenle mağdurun maruz kaldığı tecavüz veya haksızlığın kamu oyundaki olumsuz etkilerini ortadan kaldıramıyacaktır.

(*) 11.5.1988 tarih ve 3445 sayılı Kanun'a göre.

(1) GÖLCÜKLÜ, Feyyaz, Haberleşme Hukuku, Ankara, (AÜSBF Yay. No. 292, BYYO Yay. No: 1), 1970, s. 131.

(2) İÇEL, Kayıhan, Kitle Haberleşme Hukuku, (İst. Üniv. Yay. No.: 3302, BYYO Yay. No: 1), 1985, s. 153.

Ayrıca suç veya haksız bir fiil sayılmamaları nedeniyle yargılama mercileri önüne götürülemeyen yayınlar da vardır. Bu tür yayınlar ancak cevap ve düzeltme hakkı yoluyla bir yaptırıma bağlanabilir.

Kısacası, bireyler ile basın arasındaki ilişkilerde basın özgürlüğünün kötüye kullanılmasından doğan olumsuz sonuçları ortadan kaldırmak için adli yol yeterli bir güvence değildir.

Şu halde adli tâkibin yanısıra -ki bu yolun bile kendine özgü bir yargılama usulü vardır - gazeteci ile bu araçtan yoksun bulunan birey arasında eşitliği sağlayacak bir müesseseye ihtiyaç vardır (3). Cevap ve düzeltme hakkı işte bu amaca cevap vermektedir. Bireye tanınan bu savunma hakkı kamu çıkarına da uygundur. Zira bu yolla birey sesini duymuş, halk da doğruyu öğrenmiş olur (4).

Şunu da belirtelim ki ceza ve düzeltme hakkının kullanılması ceza dâvasının açılmasının yanısıra, varsa, maddî veya manevî talep hakkını ortadan kaldırmaz.

b) Tanım

Yukardaki açıklamalardan hareketle, cevap ve düzeltme hakkı, genelde «basın mesleği dışında kalanların kendileriyle ilgili yayınlar konusunda, aynı araçtan yararlanarak düşüncelerini açıklama olanağını sağlamak için kabul» (5) edilmiş bir müessesedir.

2. Cevap ve düzeltme hakkının hukukî mahiyeti

Cevap ve düzeltme hakkının hukukî mahiyeti hakkında iki görüş sözkonusudur.

Bir görüşe göre cevap ve düzeltme belirli bir suçlamaya karşı kullanılan ve meşrû müdafanın benzeri olan bir araçtır (6). Benzetme yüzeysel kalmaktadır, zira meşrû müdafaa, yaptırımı ceza kanunlarınca öngörülen bir suçu zorunlu kıldığı halde, cevap ve düzeltme hakkının kullanılması için böyle bir şart aranmaz.

(3) DÖNMEZER, Sulhi, «Cevap hakkı» İHFMec, 1941, Cilt VII, sayı 2 - 3, s. 403 ve son; ÖZKAN, Turhan, «Basın Kanununa göre cevap ve düzeltme hakkı», İstanbul Barosu Derg., 1953, Cilt 27, sayı 11, s. 621.

(4) İÇEL, s. 154.

(5) ÖZEK, Çetin, Türk Basın Hukuku, İstanbul, (İst. Üniv. Yayın. No: 2381, Hukuk Fakültesi No.: 538), 1978, s. 94.

(6) DUMAS, Rolan, Le droit de l'information, Paris, (PUF, Thémis-Droit), 1981, s. 588.

Diğer bir görüşe göre ise cevap ve düzeltme hakkı kişinin basına karşı bireyselliğini, daha genel bir tarzda kişiliğini korumaya yöneliktir. Kullanılması, yazıyı yazan gazetecinin cezaî veya medenî sorumluluğu şartına bağlı olmadığından, bir meşrû müdafaa hakkına da benzetilemez.

Kamusal bir özgürlükten de öte, cevap ve düzeltme hakkı sübjektif bir hak, daha da özelde, bireyler ile basın arasındaki silahların eşitliğini bir ölçüde sağlamaya çalışan bir kişilik hakkıdır (7).

Cevap ve düzeltme hakkı kapsam olarak hakaret dâvasından daha geniştir. Çünkü cevap ve düzeltme hakkı yalnız maddî olaylarda değil görüş ve değerlendirmelerde de sözkonusudur.

II — KARŞILAŞTIRMALI HUKUKTA

1. Tarihçe

Cevap ve düzeltme hakkının tarihi yenidir. Fransa'da İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi bireylere adliyeye başvurmayı sağlamış, ancak basının suiistimaline karşı bir güvence getirmemişti. İşte bu boşluğu doldurmak amacıyla Cumhuriyet takviminin yedinci yılında (l'An VII) yani 1795'te Milletvekili Delaure, «Beşyüzler Meclisi»ne (8) cevap ve düzeltme hakkının tesisini öneriyordu (9). Bu hak, Fransız mevzuatında ilk defa 25 Mart 1822 tarihli Kanun'un 11. maddesinde ifadesini buldu. 9 Eylül 1835 tarihli Kanun anılan hakkı yeniden düzenledi. Bu hak halen 29 Temmuz 1881 tarihli Basın Kanunu'nun 13. maddesinde düzenlenmiştir.

Bu hak artık suçlamaya karşılık veren bir meşru müdafaa değil de kişiliğin bir temel hakkının kullanımı olarak gözükmektedir. Bu hak en geniş şekliye kullanılmalıdır ki basına kısmen yansıyan bir düşünce veya bir davranış hakkında tam bir bilgi sağlanabilsin.

A — Anglo - Sakson Ülkelerinde

a) A.B.D.

Anglo - Sakson ülkelerinde cevap hakkı müessesesi genellikle kabul edilmemektedir. A.B.D.'de yalnızca Neva'da da 1911 tarihli bir kanunla cevap hakkı tanınmıştır.

(7) KAYSER, Pierre, Les droits de la personnalité, s. 470 DUMAS, s. 588.

(8) O tarihlerde oluşturulan «Conseil»lerden biri.

(9) AUBY, Jean Marie-DUCOS-ADER, Robert, Droit de l'information, Paris, (Précis DALLOZ), 1982, s. 496.

b) İngiltere

İngiltere'de de cevap ve düzeltme hakkı kabul edilmiş değildir. Ancak 1852 tarihli bir Kanun (Defamation Act) yapılan yayın dolayısıyla yazara özür dileme, yayına hedef olan kişiye de geleneğe uygun olarak cevabını yayınlatma imkânını vermektedir.

B — Batı Avrupa ülkeleri

Cevap ve düzeltme hakkını ilk defa kabul eden 1822 tarihli Fransız Basın Kanunu, daha sonraları Batı Avrupa'nın müesseseyi kabul eden ülkelerinin esin kaynağı olmuştur. Bununla birlikte Batı Avrupa ülkelerinde cevap ve düzeltme hakkı bakımından iki sistem saptanabilmektedir (10).

Alman sistemi denilen birinci sistemde cevap ve düzeltme hakkı maddî olaylarla sınırlıdır; değerlendirme ve görüşler için bu hak sözkonusu değildir. Alman Federe Devletleri Basın Kanunları ile Orta ve Kuzey Avrupa ülkeleri (İsveç hariç) (11) bu sistemi benimsemişlerdir.

Fransız sistemi denilen ikinci sistemde ise cevap ve düzeltme hakkı yalnız maddî olaylara karşı değil, görüş ve değerlendirmelere karşı da kullanılabilir. Bu sistemi Fransa, Belçika, Lüksemburg, İtalya ve Güney Amerika devletleri (Arjantin hariç) kabul etmişlerdir.

C — Sosyalist ülkeler

Doğu Avrupa ülkelerinde hukukcular yakın bir tarihe kadar özel kişileri basın suiistimallerine karşı koruma sorunuyla ilgilenmediler. Bunun nedenleri şöyle açıklanabilir; Sosyalist ülkelerde gazeteler partinin, yani iktidarın araçları olduğundan, bu durum kişilerin basına karşı korunmasında girişilen bireysel denemelere karşı önemli bir engel teşkil etmektedir (12).

Sovyet kuramcılarının göre, -örneğin, W. Kuzmichef - «haberleşme sınıflar arası mücadelede bir araçtır, olayların objektif yansıtıcısı bir ayna değil.»

Stalin'in ölümünden buyana önemli bir değişiklik gözlemlenmektedir. Ancak 1965'te «Pravda» gazetesi basına «yeni insanı yaratma, geç-

(10) İÇEL, s. 154.

(11) TERROU, F - SOLAL, L, Droit de l'information, Paris, (PUF), 1951.

(12) Ayrıntılı bilgi için bkz.: MOND, G. H., Le Droit de la Presse et le Statut juridique de la Publication dans les Pays socialistes européens, Paris, 1966,

miş kalıntılarını ve burjuva ideolojisinin etkisini ortadan kaldırma» görevini yüklemektedir.

Böyle bir ortamda kişinin korunması yerini doğal olarak, basının ideolojik kaygılarına ve iktidarın istemlerine terketmektedir.

Son yıllarda Sovyetler Birliği (14), Macaristan, Polonya ve Çekoslovakya'da bireyler kişiliklerini korumak için adalete başvurmuşlardır. Ancak Sovyet hukukunun bir siyasal hukuk, kendi kurduğu sistemi savunan icad edilmiş bir silah olduğunu unutmamak gerekir.

Sosyalist ülkeler içinde yalnız Yugoslavya ve Macaristan mevzuatlarında cevap ve düzeltme hakkına hem de bütün kitle haberleşme araçları için yer verdiler.

2. Cevap ve düzeltme hakkının leh ve aleyhindeki görüşler

Cevap ve düzeltme hakkının lehinde olduğu gibi aleyhinde de görüşler vardır.

A — Aleyhte görüşler

Cevap ve düzeltme hakkının aleyhinde olanlara göre bu hak :

- 1) Sürekli yayınları polemik yazılarıyla doldurarak kitle haberleşmesine engel olacaktır;
- 2) Eleştiri hakkını tehlikeye sokacaktır;
- 3) Süreli yayınları başkalarının ifade aracı haline getirecektir; böyle bir durum ise basın özgürlüğü ile bağdaşmaz;
- 4) Yazarın yazdığı şey üzerinde edebî mülkiyet, yayın organı üzerinde de organ sahibinin mülkiyet hakkı vardır. Cevap ve düzeltme hakkı anılan mülkiyet haklarının kanunen himayeleriyle bir tezat teşkil etmektedir (14).

(13) Bu ülkede kişinin temel hakları 1958 reformundan beri daha iyi korunmaktadır.

(14) DUPLAT, G., Le Journal, s. 445 DÖNMEZER, Sulhi, «Mukayeseli Hukuk Esasları Muvacehesinde Yeni Basın Kanununa Nazarın Cevap Hakkı», İHF Mecm, CXIX, 1953 s. 66 ve son. DÖNMEZER, Sulhi, «Le droit de réponse d'après la loi turque sur la presse et les principes du droit comparé», Annales de la Faculté de Droit d'Istanbul, No. 4, 1954, s. 329 - 348.

B — Lehte görüşler

1) Aleyhteki görüşlerde bir gerçek payının olması, düzeltme ve cevap hakkının tanınması için bir engel değildir. Zira bu hakkın tanınmaması halinde doğacak sakıncalar, tanınması halinde doğabilecek sakıncalardan çok daha önemlidirler (15).

2) Kaldı ki üçüncü kişilerin bu hakkı kötüye kullanmalarını önlemek mümkündür. Nitekim kanunların düzeltme ve cevap hakkını ayrıntılı bir şekilde düzenlemelerinin esas amacı da budur. Düzenleme, basın özgürlüğü ile bu hakkın kullanılışı arasında bir denge kurarak özgürlük ve hakkın kötüye kullanılmasını önlemeğe çalışmaktadır.

3. Düzeltme ve cevap hakkının özellikleri

a) Cevap ve düzeltme hakkı geneldir; bu hakkın kullanılması için bir kişiye ya haysiyet ve şerefine dokunan, ya da kendisiyle ilgili gerçeğe aykırı hareketler, düşünceler ve sözleri bir yayında izafe etmek yeterlidir (Bas. K. Mad. 19/1).

Cevap ve düzeltme hakkının çoğu kez mutlak olduğu söylenir, ancak bu doğru değildir. Zira her hak üçüncü kişilerin hakları ve kamu yararıyla sınırlanmıştır.

b) Cevap ve düzeltme hakkı şartsızdır; bu hak yayın yoluyla Basın Kanunu'nun 19. maddesindeki (1. fıkra) durumlardan birine maruz kaldığını iddia eden kişiye veya yetkili temsilcisine aittir.

III — TÜRK HUKUKUNDA DURUM

1. Tarihçe

A — 1864 tarihli Matbuat Nizamnamesi

Basınla ilgili ilk düzenleme olan 1864 tarihli Matbuat Nizamnamesi'nin cevap ve düzeltme hakkına ilişkin 8. maddesi şöyledir (16) :

«Dersaadette Matbuat Müdürlüğü tarafından ve taşralarda hükümeti mahalliye canıbinden gazetelere irsal olunan muharreratı resmiye-

(15) GÖLCÜKLÜ, s. 132.

(16) İSKİT, Servet R., Matbuat Rejimleri, İstanbul, Matbuat Umum Müdürlüğü Neşriyatından, (Ülkü Matbaası), 1939, s. 692 ve son.

yi gazeteci ilk ve ikinci defa çıkaracağı gazetesine bilâ ücret dercetmeğe mecbur olacaktır. Bir gazetede bir zatın ismi tasrihile veya ima tarrikile bir fıkra dercolunup da ol zat tarafından gazeteciye cevap gönderildikte gazeteci bu cevabı ilk ve ikinci neşrolunacak nüshaya dercedecektir. Verilen cevap bilâ ücret tabolunup ait olduğu bendin iki mislinden ziyade olmayacaktır.»

Aynı nizamnamenin «Mevaddı Cezaiye» başlığını taşıyan 2. Fasıl'ının 12. maddesi ise 8. madde gereğince hükümetin gönderdiği resmî yazıları yayınlamaktan kaçınan gazetecinin iki yüzlük altınından yirmibeş altına kadar; özel kişilerin gönderdikleri cevabı yayınlamayan gazetecinin ise iki altından yirmibeş altına kadar para cezasına mahkûm olacağını» mucibi teşekkî olan bendin neşrinden dolayı teşettüp edecek mücazat ve tazminat'a da mahkûm edileceğini bildirmekteydi.

B — 1877 tarihli Matbuat Kanunu

Padişah tarafından yürürlüğe konulmayan bu kanunun 17, 18 ve 19. maddeleri düzeltme ve cevap hakkıyla ilgiliydi.

17. maddeye göre «Matbuat idaresi veya hükümeti mahalliye» tarafından resmen gönderilen düzeltme ve cevapları sorumlu yazı işleri müdürü gazetenin ilk veya ikinci sayısında parasız olarak yayınlamaya mecburdu; yayınlamadığı takdirde iki Osmanlı altınından on altına kadar para cezasına mahkûm edilirdi.

Özel kişilerin cevap hakkını düzenliyen 18. maddeye göre ise bir gazete veya süreli yayında (varakai mevkute) kendisinden açıkça veya ima yoluyla sözedilen bir kişinin göndereceği cevabın, gazete veya süreli yayın sahibi tarafından ilk veya ikinci sayıda yayınlaması mecburiydi; yayınlamadığı takdirde iki Osmanlı altınından on altına kadar para cezasına çarptırılır, ayrıca ithama neden olan makalenin yol açtığı diğer cezalar ve zarar ve ziyana dahi mahkûm edilirdi.

19. madde, 18. madde de anılan cevabın buna neden olan «madde» veya fıkranın iki katını aşmadığı takdirde parasız, aştığı takdirde yalnız aşan kısım için baskı masrafının alınacağını öngörmekteydi.

C — 1909 Tarihli Matbuat Kanunu

Kanunun 21. maddesine göre bir kişi, gazetelerde ve resaili yevmiye ve mevkutede aleyhine yapılan bir yayın dolayısıyla hazırladığı cevabı, hükümet ise gerçeğe aykırı yayınlarla ilgili gönderdiği tekzipnameleri (yalanlamaları) gazeteler ve anılan resail ilk çıkacak sayının aynı sütununda yayınlamak zorundaydılar. Cevap veya tekzibin yayınlanmaması halinde beş altından elli altına kadar para cezası hükmolunurdu.

21. madde 1913 yılında aynı kanunun diğer bazı maddeleri gibi değiştirildi. Değişikliğe göre özel kişinin cevap hakkı, bu kişi kullanmadan ölmüşse, evlât ve ahfadı tarafından da kullanılabilirdi. Gerek cevap gerek tekzip yazıları aynı sütunda ve aynı harflerle yayınlanacaktı.

D — 1931 Tarihli Matbuat Kanunu

Kanunun 48. maddesine göre bir gazete veya derginin (mecmuâ) sorumluları bir memurun görevine ilişkin fiillerle ilgili yapılan yayında anılan memur veya yetkili makam tarafından gönderilen cevapları parasız olarak yayınlamak zorundaydılar.

Cevap ve düzeltmeler, bunların gazete veya dergiye varışlarından sonra çıkacak ilk sayıda aynı sütunda, aynı punto harflerle hiçbir ilâve ve tayyolunmaksızın yayınlanacaktı.

Yayın, eğer devlet memurunun kişiliğine ilişkinse, bu memur ayrıca cevap vermek hakkına sahipti.

Bir gazete veya dergi yayınında anılan veya telmih edilen gerçek veya tüzel kişilerin o yayına cevap verme hakları vardı. Cevap, gönderenin imzasını içerecek ve ilişkin olduğu yazının iki katını geçmiyecekti.

Cevap ve düzeltmenin, gazete veya dergi hakkında hakaretâmiz sözler ve suç teşkil edebilecek ifadeler içermesi veya yayından itibaren üç ay geçmesi halinde yayınlanmasından kaçınılabildi. Bu durumda kaçınma nedenleri derhal mahallî cumhuriyet savcılarında yazı ile bildirildi.

Cumhuriyet savcısı, gazetenin talebi üzerine, gazete için hakaretâmiz veya suç teşkil edebilecek ifadeleri içeren cevaplarda uygun göreceği değişiklikler yapardı. Bu değişikliklerden sonra cevabın yayınlanmasından kaçınılamazdı.

Cevabın yayınlanmasından sonra gazete veya dergi aynı veya aynı kişi ve aynı sorunla ilgili yeni bir yayında bulursa bu maddede daha önce belirtilen şartlar dahilinde ve bu defa yazının üç katını geçmemek üzere tekrar bir cevap yayınlamak zorundaydı.

Bu yükümlülüklerden kaçınma halinde 25 liradan 500 liraya kadar ağır para cezası hükmolunurdu.

Hakkında yayın yapılan kişi ölmüş ise, cevap hakkı karı koca, usul ve fûruuna intikal ederdi. Bunlardan biri tarafından cevap ve düzeltme hakkının kullanılması diğerlerinden bu hakkı kaldırırdı.

E — 1950 Tarihli Matbuat Kanunu

15.7.1950 tarih ve 5680 sayılı Basın Kanunu'nun 19. maddesi cevap ve düzeltme hakkını düzenlemekte, aynı kanunun 29. maddesi ise bu hakka uyulmadığı durumlarda uygulanacak müeyyideleri göstermektedir.

Yeni Kanun 1931 tarihli Kanun'a bir tepki kanunu niteliğindedir (17). Gerçekten 1931 tarihli Kanun yürürlükte kaldığı sürece ve özellikle 1946 yılından sonra çok eleştirilmişti. Kanun, bir bütün olarak basın özgürlüğüne nefes aldırılmaz bir kanun olarak düşünülmüştü. Bu nedenle 1950 tarihli Kanun aksi yönde bir düzenleme getirirken, abartmalı bazı hükümler de içermişti. Cevap ve düzeltme hakkı konusunda da müşterek hukuk esaslarından ayrılmak suretiyle bir çeşit «sui generis» bir sistem oluşturulmuş, bu hakkı oldukça sınırlayan bir yol tutulmuştu.

Gerçekten, 19. maddeye göre, bir şahsın haysiyet ve şerefine dokunan veya menfaatini bozan yahut kendisiyle ilgili gerçeğe aykırı hareketler, düşünceler ve sözlerle açık veya kapalı şekilde bir mevkutede yapılan yayından dolayı o şahsın imzasıyla gönderilecek cevap ve düzeltmeyi mevkutenin sorumlu müdürü metnine hiçbir düşünce ve işaret katmaksızın aynen ve tamamen yayınlamaya mecburdu.

Cevap ve düzeltmeyi alan sorumlu müdür bunu günlük gazetelerde alındığını izleyen üç gün ve diğer süreli yayınlarda bu süre gözetilmek şartıyla en geç, çıkacak ikinci sayıda aynı sahife ve sütunda aynı punto harflerle yayınlamaya mecburdu. Cevap ve düzeltme ilişkin olduğu yazının cevapla ilgili miktarından uzun olamazdı.

Gönderilen cevap ve düzeltmede suç teşkil eden ifadeler varsa veya cevap ve düzeltmeyi gerektiren yayınlara ilgili bulunmayan hususlar varsa veya yayından itibaren üç ay geçmişse yayından çekinilebilirdi. Bu durumda çekinmenin nedenleri derhal yazı ile o yer sulh ceza hâkimliğine bildirilirdi. Hâkim en geç 24 saatte yayınlara ilgisi bulunup bulunmadığına ve sürenin geçip geçmediğine karar verir ve uygun göreceği değişikliği yapardı. Hâkimin kararının gereğini yerine getirmek mecburiydi.

Devlet daireleri, kamu kuruluşları ve tüzel kişiler tarafından gönderilecek cevap ve düzeltmeler de yukarıda belirtilen hükümlere tâbi idi.

Cevap ve düzeltme hakkını kullanmadan ölen bir kimsenin bu hakkını varisleri kullanabilirdi.

19. madde, iki aynı müesseseyi ifade etmekle birlikte, cevap ve dü-

(17) DÖNMEZER, Sulhi, «Mukayeseli Hukuk...», s. 65 ve son.

zeltmeyi eşanlamli olarak almıştı. Bu nedenle 6. fıkrada geçen «cevap» kelimesi yersizdi.

5680 sayılı Basın Kanunu'nun bazı maddeleri - bu arada cevap ve düzeltme hakkı - 6733 ve 143 - sayılı Kanunlarla iki defa değiştirildi.

Yalnız gazete ve süreli yayınlar (mevkute) lehine düzenlenmiş olan cevap ve düzeltme hakkı (18), 1956 tarih ve 6733 sayılı kanunla değişikliğe uğradı.

6733 sayılı Kanun 1950 tarihli metne göre daha otoriter bir sisteme taraflar olmuş (19), «yayın yasakları ve savcılık elindeki cevap hakkıyla hür basını felce uğratmıştır» (20).

Gerçekten bu kanunla yapılan değişikliğe göre, cevap veya düzeltme hakkını kullanmak isteyen kimse, yayınlamak istediği cevap veya düzeltmeyi bulunduğu yer savcılığına verir veya gönderirdi. Savcı, en geç 24 saat içinde cevap veya düzeltmenin yayınlanmasının gerekip gerekmediğine karar verir ve gereken değişiklikleri yapabiliirdi. Savcının kararı kesin olduğundan sorumlu müdürün buna uymak mecburiyeti vardı (21).

1960 tarih ve 143 sayılı Kanun (22) 6733 sayılı Kanunun hakkaniyet ölçüleri dışındaki kullanımına bir tepki olarak 1950 tarihli Basın Kanunu, bu arada «cevap ve tekzip hakkı»nı, yeniden değiştirerek, ayrıntı sayılabilecek birkaç nokta hariç, ona 1950'deki ilk şeklini vermiş, cevap ve düzeltme hakkının kullanılmasını da yeniden yargı kararına bağlamıştı. Bu ilk hareketi Anayasanın köklü düzenlemesi ve daha sonra çıkarılan kanunlar izledi.

2. Günümüzde cevap ve düzeltme hakkının anayasal ve yasal düzenlenmesi,

A — Anayasal düzenleme

Eski Anayasalarımız cevap ve düzeltme hakkına ilişkin bir hüküm içermemekteydiler. İlk defa 1961 Anayasası bu müesseseye, bütün kitle

(18) DÖNMEZER, Sulhi, BASIN VE HUKUKU, İstanbul, (İst. Üniv. Yay. No.: 2213, HF Yay. No.: 500), 1976, s. 322.

(19) ERMAN, Sahir - ÖZEK, Çetin, İzahlı Basın Kanunu ve İlgili Mevzuat, İstanbul, (İst. Üniv. Yay. No.: 1078, HF Yay. No.: 229), s. 87.

(20) GÖLCÜKLÜ, s. 42.

(21) Kanunun metni için bkz.: MÜFTUOĞLU, H - BAŞAK, G., Basın - Yayın ve Turizm Mevzuatı, İstanbul, 1958.

(22) Kanunun metni için bkz.: RG, 5.12.1960 - 10672.

haberleşme araçlarını kapsayacak şekilde 27. maddesinde yer verdi. Madde şöyleydi: «Düzeltme ve cevap hakkı, ancak kişilerin haysiyet ve şereflerine dokunulması veya kendileriyle ilgili gerçeğe aykırı yayınlar yapılması hallerinde tanınır ve kanunla düzenlenir.

Düzeltme ve cevap yayınlanmazsa yayınlanmasının gerekip gerekmediğine hâkim tarafından karar verilir.»

Maddede «düzeltme ve cevap hakkı» deyimine yer verilmiş ancak ikisi arasındaki ayırım kabul edilememiştir. Maddenin düzenlenmesinde iki amaç güdülmüştür: cevap ve düzeltme hakkının kötüye kullanılmasını önlemek için yeterli bir hüküm koymak; bu hakkı Anayasaya koyarak dolambaçlı yollarla ortadan kaldırılmasını önlemek (23).

1982 tarihli Anayasamız da cevap ve düzeltme hakkını anayasal bir hak olarak 32. maddesinde öngörmüştür. 32. maddenin 1961 Anayasası'nın 27. maddesinden farkı, 32. maddenin 2. fıkrasında yer alan, hâkimin cevap ve düzeltmenin yayınlanıp yayınlanmamasına ilgilinin müracaatı tarihinden itibaren en geç yedi gün içinde karar vermesi hususudur; 1982 Anayasasının düzenlediği cevap ve düzeltme hakkı da 1961 Anayasasında olduğu gibi bütün kitle haberleşme araçları için geçerlidir.

B — Yasal düzenleme

1) Yazılı basın (24)

29.11.1960 tarihinde kabul edilen 143 sayılı Kanun'un düzenlediği 19. madde «menfaatin bozulması» halinde de cevap ve düzeltme hakkını kişiye tanımakta; sulh ceza hâkiminin cevap ve düzeltmeyi yayınlatma kararı-na karşı sorumlu yazı işleri müdürüne asliye ceza mahkemesi nezdinde itiraz hakkını tanımakta, oysa cevap ve düzeltmenin yayınlanmaması kararına karşı ilgiliye, sorumlu yazı işleri müdürü için kabul edilen itiraz hakkını tanımamaktaydı.

143 sayılı Kanun'un kabul edildiği tarih gözönünde bulundurulunca, 19. maddenin 1961 Anayasasının geçici 4. maddesinin 3. fıkrası karşısında, aynı Anayasasının 27. maddesine (bu maddede «menfaatini bozan» ibaresi yoktur) aykırılığını da öne sürmek mümkün değildi.

İki kanun arasındaki tezadı ortadan kaldırmak, Anayasaya uygunluğu sağlamak yani kişinin sübjektif değerlendirmesine bağlı bulunan ve

(23) TIKVEŞ, Özkan, «Cevap Hakkı Üzerine Bir İnceleme», Muk. Huk. Araş. Derg., 1967, N.: 1, s. 79.

(24) Diğer kitle haberleşme araçlarında cevap ve düzeltme hakkı ayrı bir maddenin konusu olacaktır.

cevap ve düzeltme hakkının kötüye kullanılmasına imkân veren «menfaati bozan» ibaresini 19. maddeden çıkarmak, ayrıca cevap ve düzeltme talebi reddedilen kişiye de itiraz hakkı tanımak gerekiyordu. Bu husus «15 Temmuz 1950 tarih ve 5680 sayılı Basın Kanunu'nun bazı maddelerinin değiştirilmesine, bu kanuna ek maddeler ilâvesine ve 4.7.1960 tarih ve 9 sayılı Kanun'un yürürlükten kaldırılmasına dair» 2950 sayılı Kanunla (mad. 6) gerçekleşmiş oldu (25).

Cevap ve düzeltme hakkı hem bir yetkiyi hem de bir yükümlülüğü kapsar (26). Yetki, kendisi hakkında kanunun belirttiği nitelikte yayında bulunulan kişiye; yükümlülük ise yayında bulunan organa aittir.

Anayasamız (mad. 32) cevap ve düzeltme hakkının hangi hallerde kullanılabileceğini belirtmekle bu hakkın sınırlılığını vurgular; yetki sahibi ile yükümlü organ arasında bir hakem (hâkim) görevlendirmekle de kişisel takdirlere yer bırakmak istememiştir.

a) Cevap ve düzeltme hakkının sınırlılığı

Bu sınırlılık ilkin yayının şekline ilişkindir. Basın Kanununun 19. maddesi yalnız mevkutelerde yer alan yayınlardan ötürü cevap veya düzeltme hakkını tanımıştır. Mevkute ise aynı kanunun 3. maddesine göre gazeteler, haber ajansları yayınları ve belli aralıklarla yayınlanan diğer bütün basılmış eserlerdir.

Devlet daire ve müesseseleri tarafından çıkarılan mevkuteler de (bilimsel ve meslekî) cevap veya düzeltme yazılarını yayınlamak zorundadırlar (5680 sayılı Basın Kanunu'na 23.1.1953 tarih ve 6026 sayılı Kanun'la ilâve edilen «Ek Madde»). Ülkemizde resmî yayınlara karşı, kanunda bir açıklık olmamakla beraber, cevap veya düzeltme hakkının olmadığını sanıyoruz (27). Örneğin, Resmî Gazete ya da TBMM Tutanak Dergisi'ne karşı böyle bir hak sözkonusu olmamalıdır.

Gazetelerin günlük veya daha uzun süreli olması önemli değildir. Mevkutelerin süreli olmayan ilâveleri de mevkuteden sayılır (28). Haber ajansları bültenleri resmî, yarı resmî veya özel olabilir. Ajanslar yerli veya yabancı da olabilirler (29).

(25) RG. 16 Kasım 1983 - 18220.

(26) GÖLCÜKLÜ, s. 131.

(27) İÇEL, s. 162.

(28) İstanbullu Toplu Basın Mahkemesinin 298962 gün ve E. 22, K. 83 sayılı Kararı: ERMAN - ÖZEK, s. 93.

(29) ERMAN - ÖZEK, s. 13.

Demek oluyor ki mevkute tanımına girmeyen eserlerde - kitap, broşür, vb. - cevap veya düzeltme hakkı sözkonusu olmayacaktır. Bunun nedenleri başlıca ikidir (30). Birincisi, bu tür yayınların süreli olmayan yayınlara oranla daha çok okunması ve etkili olması; ikincisi cevap veya düzeltmenin süreli yayınlarda kısa sürede yayınlanabilmesidir. Süreli olmayan yayınlarda yayına hedef olan kişinin yapabileceği tek şey, yayın hakaret veya sövme niteliğini taşıyorsa, mahkûmiyet hükmünün özetini mahkeme kararıyla en fazla üç gazetede bir veya iki kez yayınlattır (TCK. 482/2). Bu yayının masraflarını ise mahkûm karşılayacaktır (31).

Cevap ve düzeltme hakkında ikinci sınırlılık ise yayının içeriği ile ilgilidir.

Gerçekten 19. madde belirli iki durum için bu hakkı tanımaktadır. Bunlar «şeref ve haysiyete dokunan yayın», «gerçeğe aykırı yayın» olarak belirlenmiştir.

Haysiyet ve şerefe dokunan yayınlar genellikle Ceza Kanunu'ndaki hakaret ve sövme suçlarını oluştururlar. Ancak cevap hakkının doğması için şeref ve haysiyete dokunan yayının hakaret ve sövme cürmünü meydana getirmesi zorunlu değildir. Hattâ bu nitelikteki bir yayının gerçeğe uygun olması bile cevap hakkının kullanılmasına engel değildir.

Bu son durumda gazetenin haberi yalanlanmamakta, yalnız olayların nedeni kamu oyuna açıklanmaktadır (32). Yine yayının objektif haber verme niteliğine sahip olması ve başka bir kaynaktan alınmış olması (iktibas) da cevap hakkının kullanımı bakımından önemli değildir (33). GÖLCÜKLÜ'nün de belirttiği gibi (34), düzeltme ve cevap hakkı yayın hukukuna özgü bir müessese olduğu için, bu tür bir yayın nedeniyle ortaya çıkabilecek diğer dava haklarının (ceza davası, tazminat davası gibi) kullanılmış olması düzeltme ve cevap hakkını ortadan kaldırmaz.

(30) Aynı görüş için bkz.: İÇEL, s. 160.

(31) Mevkutelere çıkan ilân (hatta resmî ilânlar) ve reklâmlara karşı da, Basın Kanunumuz yayının türü bakımından bir sınırlama yapmadığından, cevap ve düzeltme hakkının kullanılabilmesi ileri sürülmektedir: İÇEL, s. 161.

(32) ÖZEK, s. 104.

(33) GÖLCÜKLÜ, s. 139.

(34) Bu nedenle Yargıtay 7. Ceza Dairesinin 12.3.1976 tarih ve E. 2714/K. 2314 sayılı kararı hakaret suçları yönünden gözönünde bulundurulması gereken objektif haber verme kriterini cevap ve düzeltme hakkı alanına sokarak bu hakkı son derece sınırladığından, haklı olarak eleştirilmiştir: İÇEL, s. 157.

Kanun gerçeğe aykırı yayınlara karşı da cevap veya düzeltme hakkını tanımıştır. Gerçeğe aykırı bir yayına ilgilinin cevap verebilmesi için bu yayının haysiyet ve şerefe dokunan türden olması gerekmeyip, gerçeğe aykırı olması yeterlidir.

Burada sözkonusu olan gerçeğe aykırılık, objektif olarak değerlendirilecektir. Ancak, cevap hakkını kullanmak isteyen kimseyi yayının gerçeğe aykırılığını ispat etmek zorunda bırakan 19. maddenin 2950 sayılı Kanunla değiştirilen ve 3445 sayılı Kanunla korunan yeni şekli karşılaştırmalı hukuktan esasta ayrılmıştır (35). Varılan sonuç ise uygulamada çözümü güç sorunlar yaratacak niteliktedir. Yayının gerçeğe aykırı olup olmadığını kim tespit edecektir? Bazı ülkelerin basın kanunlarında (Federal Almanya, İtalya gibi) cevap hakkının doğması maddî gerçeğin araştırılmasına bağlı tutulmamaktadır. Başka bir söyleyişle cevap hakkının doğması için ilgilinin yayını gerçeğe aykırı görmesi yeterlidir. Ülkemizde de mevcut çıkmazdan kurtulmak için objektif şart aranmaksızın ilgiliye gerçeğe aykırı telâkki ettiği bir yayından ötürü cevap hakkını tanımak gerekir (36).

19. madde «hareketler, düşünceler ve sözler izafesi suretiyle açık ve kapalı şekilde bir mevkutede yapılan yayın»dan sözetmektedir. Bu demektir ki Türk hukuk sistemine göre bir mevkutede yapılan yayının türü (eleştiri, makale, kronik, haber nakli gibi) ne olursa olsun, kişinin şeref ve haysiyetine dokunuyor veya gerçeğe aykırı ise cevap hakkını doğuracaktır. Maddede «düşünce» kavramı da kullanıldığından bilimsel, bedîî veya edebî eleştiri yazılarına karşı da cevap ve düzeltme hakkı kullanılabilir (37).

Acaba resim ve karikatüre karşı cevap hakkı kullanılabilir mi? Buna olumlu cevap verenler olduğu gibi (38), ancak haberlere karşı bu hakkın tanındığını savunan yazarlar da vardır (39). GÖLCÜKLÜ'nün de belirttiği gibi (40), bu konuda soyut bir kural koyma yerine - ki bu imkânsızdır - müessesenin ruhunu gözönünde tutmak gerekir (41).

(35) İÇEL, s. 157.

(36) Aynı görüş için bkz.: ERMAN - ÖZEK, s. 91; GÖLCÜKLÜ, s. 140; İÇEL, s. 157; Aksi görüş için bkz.: ÖZEK, s. 102 ve son.

(37) ERMAN - ÖZEK, s. 92; DÖNMEZER, «Tenkit ve Cevap Hakkı», Yeni Türk Mecmuası, 1941, Cilt 9, Sayı 108.

(38) DÖNMEZER, Basın ve Hukuku, s. 327.

(39) ÖZEK, s. 99.

(40) s. 140 ve 141.

(41) Orneğin düzeltme ve cevabın hacmi hesaplanırken, yazı için konulan ölçülerden ziyade ilgiliye makûl bir düzeltme imkânı verilmesi.

b) Düzeltme ve cevap hakkının hacmi

Cevap ve düzeltme hakkı uzunluk bakımından da sınırlandırılmıştır.

19. maddeye göre (2. fıkra) «cevap veya düzeltme, ilişkin olduğu yazının cevap verenle ilgili miktarının iki katından uzun olamaz. Ancak, yirmi satırdan az olan yazıların cevabı otuz satır olabilir.»

Maddenin öngördüğü uzunluk, cevap veya düzeltmeye neden olan yazının değil de cevap verenle ilgili kısmın uzunluğudur.

Soruna karşılaştırmalı hukuk açısından bakınca, bu hakkın kabul edildiği bütün ülkelerde sınırlandırıldığı görülür. Birçok ülkede cevap, cevabı gerektiren yazıdan uzun olamaz (İspanya, İtalya, Fransa gibi) (42). Ayrıca Fransız Basın Kanunu'na göre (mad. 18/4) cevap en az elli, en çok ikiyüz satır olabilir (43).

c) Cevap ve düzeltme hakkının sùjeleri

aa) Aktif sùjeler

Cevap veya düzeltme hakkını kullanacak kişi, hakkında haysiyet yahut şeref kırıcı yahut gerçeğe aykırı yayında bulunulan kimsedir. 19. maddenin 1. fıkrasının amaçladığı, gerçek kişilerdir. Her ne kadar fıkrada geçen şahıs kelimesi gerçek kişiler ile tüzel kişileri kapsamakta ise de, aynı maddenin 7. fıkrası tüzel kişilere açıkça atıfta bulunmaktadır. Tüzel kişiler adına cevap veya düzeltme hakkının kullanılması tüzel kişiliği temsil yetkisine sahip kişi tarafından mümkündür. Bu durumda tüzel kişiliği olmayan kuruluşlar (7. fıkranın öngördüğü devlet daireleri ve kamu müesseseleri hariç) cevap ve düzeltme hakkından yararlanamayacaklardır. Ne var ki bir grubun bu hakkı kullanamaması, bu gruptan bir kişinin kişisel olarak aynı hakkı kullanmasına engel değildir (44).

Cevap ve düzeltme hakkının kullanılması için vatandaşlık şartı aranmadığından, yabancılar da bu haktan yararlanabilirler (45).

Cevap ve düzeltme hakkı kişiye bağlı haklardan olduğundan ancak kişinin kendisi bu hakkı kullanabilir. Bu hakkın şahsen kullanılması mecburiyetinin bazen büyük güçlükler doğurduğu açıktır. Örneğin çok ağır bir hastalık nedeniyle kendisi hakkında cevap veya düzeltmeye yol açabilecek bir yazıyı okuyamayan kişinin kendisine özel yetki verilen temsilcisi-

(42) İÇEL, s. 157.

(43) TOULEMON, A., Code de la presse, Paris, (Sirey), 1964, s. 89.

(44) ERMAN - ÖZEK, s. 94.

(45) İÇEL, s. 158.

ne bu hakkın tanınması istenilmekteydi, 3445 sayılı Kanun anılan hakkı ilgiliye veya yetkili temsilcisine tanıyarak belirtilen sakıncayı gidermiş oldu (mad. 19/1) (46). Kişiyeye bağılı bir hak olduğundan küçükler (ehil olmayanlar) ve kısıtlılar da bu hakkı ancak şahsen veya kanunî temsilcileriyle birlikte kullanabilirler. Cevap veya düzeltme hakkını kullanmadan ölen bir kişinin bu hakkını varislerinden biri kullanabilir. Bu hakkın yayınladığı doğrudan ilgili bulunmayan bir kişiyeye ait olması, tamamen bir istisnadır. Ölenin yerine cevap veya düzeltme hakkını kullanacak kişinin hukuken «varis» olması gerekir. Bu nedenle mirası reddeden varis bu hakkı kullanamaz. Varislerin birden çok olması halinde, yalnız birisi bu hakkı kullanabilir (47). Cevap veya düzeltme hakkına neden olan yayının ilgilinin ölümünden sonra yapılmışsa, varisler anılan haktan yararlanamayacaklardır. Kanımızca 1948 tarihli Matbuat Kanunu'nun 48. maddesinde öngöröldüğü gibi, hakkındaki bir yayından ötürü, ölen bir kimsenin kârı koca, usûl ve fûrûna da bir cevap veya düzeltme hakkı tanınmalıdır.

bb) Basit sÛje

Cevap ve düzeltme hakkının pasif sÛjesi sorumlu yazı işleri müdürüdür. Mevkenin birden fazla sorumlu yazı işleri müdürü varsa, cevap veya düzeltmenin yayınlaması yükümlülüğü, cevaba konu olan yayının yapıldığı kısmın sorumlu müdürüne düşer.

Sorumlu müdür kendisine usûl ve şartlarına uygun olarak gönderilen (48) cevap veya düzeltme yazısını, metnine «hiçbir mülahaza ve işaretle katmaksızın ve bu cevap veya düzeltme dolayısıyla herhangi bir mütalâa beyan etmeksizin aynen ve tamamen yayınlamaya mecburdur.»

Sorumlu Müdür, cevap veya düzeltmeyi, buna yolaçan yazının yayımlandığı aynı sayfa ve sÛtunda (49) veya bunların eşdeğerinde okuma-

(46) İÇEL, s. 159. Yargıtay, değışiklikten önce, bu hakkın umumi vekiller tarafından kullanılmıyacağını, cevap yazısında ilgilinin imzasının bulunması gerektiğini belirtmişti (7 CD. 23.6.1965 tarih ve E. 4709/K. 5307).

(47) ÖZEK, s. 110.

(48) Cevabın alındığı tarihi tevsik eden imza inkâr edilirse, imzanın doğruluğu tespit edilmeden karar verilmemelidir. (Temyiz, 3 CD, 20.2.1953, E. 2451, K. 1641, Türk İçt. Kül. 1953, s. 594).

(49) Verilen cevabın aynı sÛtunda ve aynı puntolarla yayınlanmaması cezayı gerektirir. Sorumlu müdür bu konuda gerekli önlemleri aldığını ispat etse bile ceza sorumluluğundan kurtulamaz. (Yargıtay CGK, 5.11.1951, E. 3-45, K. 41, Türk İçt. Kül. 1951, s. 1637. Ceza Genel Kurulu'nun bu karara ters düşen kararı da vardır: Tekzip yazısının aynı sÛtunda yayınlanmaması teknik bir hatanın sonucu ise failde cürmî kast bulunmadığı için, fiil suç teşkil etmez» (İstanbul Toplu Basın Mahkemesi 4.2.1959, E. 47, K. 4; ERMAN - ÖZEK'ten naklen s. 110).

yı güçleştirmeyecek bir şekilde, imlâ kurallarına uygun olarak, eşbüylükte ve eş karakterde harflerle cevap veya düzeltmeyi gerektiren yazı için başlık yapılmış veya resimler konulmuş ise, cevap veya düzeltmede tespîr edilecek başlık veya resmin de yayınlanması gerekir (mad. 19/5).

Kanunun bu kayıtları koymasının nedeni, her iki tarafa eşit mücadele imkânını sağlamaktadır (50).

Bize göre sorumlu müdürün cevap veya düzeltme yazısının başına «tekziptir», «mahkeme eliyle aldığımız tekzip» gibi bir ilâve yapması cevap ve düzeltme hakkının amacına aykırıdır (51).

Hakkında yapılan bir yayından dolayı ilgilinin veya yetkili temsilcisinin cevap veya düzeltme yazısını imzalı olarak yayının yapıldığı tarihten başlayarak iki ay içinde sorumlu müdüre vermesi veya göndermesi gerekir. Sorumlu müdür cevap yazısını aldığı tarihten itibaren üç gün içinde inceleyip yayınlamasına veya yayınlamamasına karar verir. Yayınlamasına karar verdiği takdirde yazının üç günlük sürenin bitiminden sonra çıkacak ilk nüshada yayınlanması gerekir.

Sürelerin kısa tutulmasının nedeni, yapılan yayına güncelliğini yitirmeden ilgili tarafından cevap verilebilmesini sağlamaktır.

Eğer sorumlu müdür cevap veya düzeltme yazısını kanundaki şartlara uymadığını düşünerek yayınlamazsa ilgili, cevabın yayınlanması gereken tarihten başlayarak yirmi gün içinde belgeleriyle birlikte bulunduğu yer sulh ceza hâkimine başvurur. Sulh ceza hâkimi aşağıda belirtilen incelemeleri yaptıktan sonra kendisine başvuru tarihinden başlayarak iki gün içinde cevap yazısının yayınlanıp yayınlanmamasına karar verir. Bu karar ilgililere tebliğ olunur. Karara karşı ilgililer tebliğ tarihinden başlayarak dört gün içinde asliye ceza hâkimine başvurabilirler. Asliye ceza hâkiminin kendisine yapılan başvurudan itibaren en geç iki gün içinde vereceği karar kesindir. Cevabın yayınlanması şeklindeki kesin mahkeme kararının günlük gazetelerde alındığı tarihi izleyen üç gün içinde, diğer süreli yayınlarda ise anılan süre gözetilerek ilk çıkacak sayıda yayınlanması zorunludur.

(50) Uygulamada bazen cevap veya düzeltme metin yazım kurallarına aykırı bir biçimde ve kasıtlı olarak yayınlanmaktadır; bu tutum, 19. maddenin açık ifadesine «-okumayı güçleştirmeyecek şekilde» -uyulmadığını göstermektedir.

(51) Aksi görüş, İstanbul Toplu Basın Mahkemesi, 6.11.1957, E. 41, K. 40: ER-MAN - ÖZEK'ten naklen, s. 96.

d) Cevap ve düzeltme hakkının kullanılması için şartlar

Cevap veya düzeltme hakkını kullanacak kişinin kanunun öngördüğü aşağıdaki şartlara uyması gerekir.

(1) Süre şartı

Cevap veya düzeltme hakkının yayının yapıldığı tarihten itibaren iki ay içinde kullanılması gerekir. Yayının yapıldığı gün sürenin başlangıç tarihidir. Bu iki aylık süre hak düşürücü süre olduğundan kesilmesi veya uzaması sözkonusu değildir (52). Süresinde verilmeyen bir cevap veya düzeltme talebi, diğer şartları incelemeye gerek olmadan hâkim tarafından reddedilmelidir.

(2) Cevap metninin suç niteliğinde olmaması

Yayınlanması istenilen cevap veya düzeltme metninin yayın organına, üçüncü kişilere karşı hakaretâmiz sözler, müstehcen sözler veya resimler, devlet düzenine karşı ifadeler içermemesi gerekir (53). Ancak, bir hukuka uygunluk sebebinin varlığı halinde, cevap metninin suç niteliği ortadan kalkar. Örneğin, işlenen bir suçun failine ilişkin olarak güvenlik kuvvetlerinin yaptığı açıklama gibi.

(3) Cevap metninin yayınlı ilgili bulunması

Cevap veya düzeltme metninin buna neden olan yayınlı ilgili olması, gönderenin de yayında adı geçen kişi olması gerekir (54). Örneğin cevap metninde yayınlı ilgili olmayan konular yer almıyacağı gibi, yayında anılmayan bir kişi de bu haktan yararlanamaz.

(4) Cevap yazısının uzunluğu

Bu uzunluğun cevap verenle ilgili kısmının iki katını geçemeyeceğini, yirmi satırdan az olan yayında ise cevabın otuz satırı geçemeyeceğini daha önce belirtmiştik (55).

(5) İlgilinin imzası

Kanun cevap metninde ilgilinin imzasını aramaktadır. İmza zorunlu-

(52) ÖZEK, s. 113.

(53) İÇEL, s. 166.

(54) ÖZEK, s. 114; İÇEL, «Cevap ve Düzeltme Hakkı Yönünden İlgililer ve Gerçeğe Aykırılık Konuları», İHFİM., 1977, Cilt XLII, sayı 1 - 4, s. 722.

(55) 2950 sayılı Kanun cevap ve düzeltme hakkını, haklı olarak, ilgili lehine genişletmiştir. Ancak 3445 sayılı Kanun ise süreleri 2950 sayılı Kanun'a göre daha da kısa tutmuştur.

ğu olduğundan - çünkü cevap hakkı kişiye bağlı bir haktır - cevap hakkı ancak yazılı şekilde kullanılabilir : Cevap bir resim veya fotoğraf ise yine hak sahibi tarafından imzalanmalıdır (56). Küçük, kısıtlı, vekil ve ölenin mirasçısı ile ilgili olarak daha önce açıklamada bulunmuştuk.

e) Cevap ve düzeltme hakkından vazgeçme

Bu haktan hâkim kararından önce vazgeçmek mümkündür. Mahkeme kararından sonra kişinin iradesi artık dikkate alınmaz (57). Onun içindir ki mahkeme kararından sonra kişinin vazgeçmesi üzerine cevap yazısını yayınlamayan sorumlu yazı işleri müdürü sorumlu tutulabilir (58).

f) Af

Cevap ve düzeltme hakkı, aflat ortadan kalkmaz zira bu hak cevabın yayınlanmamasından farklıdır. Af, yayınlamama suçunu ortadan kaldırır ancak cevap hakkı yeniden kullanılabilir. Nitekim Fransız Yargıtayı bu yönde karar vermiştir (59).

g) Cevap ve düzeltme hakkının kullanılması usulü

Cevap ve düzeltme hakkı sürelidir. Gerçekten, Basın Kanunu'nun 19. maddesine göre 1. fıkra), cevap veya düzeltme hakkı sahibi cevap metnini, yayının yapıldığı tarihten itibaren iki ay içinde anılan yayının sorumlu müdürüne verir veya gönderir. Sürenin kısa tutulmasının nedeni, basın üzerinde cevap ve düzeltme hakkı yoluyla uzun süre devam edecek bir baskıyı önlemektir. İlgilinin yayından haberdar olduğu tarih önemlidir. Sorumlu müdür cevap yazısını aldığı tarihten itibaren üç gün içinde inceler ve yayınlanmasına karar verirse sürenin bitiminden sonra çıkacak ilk sayıda yayınlar.

Anayasamızın 32. maddesi cevap veya düzeltme yazısının doğrudan yayın organına gönderilmesini öngörmüş, ancak yayın organının cevap yazısını yayınlamaması halindedir ki hâkimin hakemliğine başvurulacağını belirtmiştir. Bu yol hem işi uzatmama düşüncesiyle, hem de adliyenin yükünü azaltma amacına yönelik olduğundan tercih edilmektedir (60).

(56) Tekzip yazısının yayınlanması için sahibinin imzasını taşıması gerekir. (Yargıtay 7 CD, 21.1.1974 tarih E. 297, K. 185; YKD; 1.5.1975, s. 154).

(57) ÖZEK, s. 115.

(58) ERMAN - ÖZEK, s. 104 - 105.

(59) Crim., 28 Aralık 1091, D., 1903.1.135 : A. TOULEMON, s. 90.

(60) GÖLCÜKLÜ, s. 143.

İşte sorumlu müdürün cevap yazısını yayınlamaması halinde, ilgili cevap yazısını yayının ilgili nüshası ile birlikte bulunduğu yer sulh ceza hâkimine cevabın yayınlanması gereken tarihten başlayarak yirmi gün içinde başvurur. Sulh ceza hâkimi: 1) Cevap veya düzeltme başvurusunun yayından itibaren iki ay içinde yapıp yapılmadığını, 2) İçeriği bakımından suç niteliğinde olup olmadığını, 3) Yayınla ilgisinin olup olmadığını, 4) Kanundaki şekil ve şartlara uyup uymadığını inceler ve cevap metninin yayınlanıp yayınlanmamasına cevap yazısını aldığı tarihten başlayarak iki gün içinde karar verir. Yayınlama kararı, metnin aynen veya hâkimin uygun göreceği değişiklikler şeklinde olur. Hâkimin bu kararı ilgililere tebliğ olunur. Hâkimin cevabın yayınlanmasına ilişkin kararı, bir cevap hakkı doğurmakta, cevap vermek isteyen kişinin buna hakkı olup olmadığını tespit etmektedir. Hâkimin bu kararı ihtilafli bir konuya ilişkin olmadığından, taraf oluşturulması sözkonusu olmadığından, kazaî değil de idarî nitelikte bir karardır (61). Kararın bir örneği ile cevap metnini alan sorumlu müdür karara uyduğu takdirde, cevap veya düzeltme yazısını, günlük gazetelerde alındığını izleyen üç gün içinde, diğer süreli yayınlarda ise bu süreyi gözeterek ilk çıkacak sayıda yayınlamak zorundadır. Eğer sorumlu müdür hâkimin yayınlama kararına uymuyacaksa, kararın kendisine tebliği tarihinden başlayarak dört gün içinde asliye ceza hâkimliğine yayınlamak istemeyişinin nedenlerini belgeleyerek itiraz edebilir. Asliye ceza hâkiminin itirazın kendisine yapıldığı tarihten başlayarak en geç iki gün içinde vereceği karar kesindir. Asliye ceza hâkimi haklı gördüğü itiraz nedenlerine dayanarak gerekli değişiklikleri yapacaktır. Ancak Yargıtay bir kararında (62) asliye ceza hâkiminin, uzun bir cevaba yapılan itiraz nedeniyle, bu cevabı kısaltamayacağını, bu hakkın ancak sulh ceza hâkimine tanındığını, asliye ceza hâkiminin bu durumda yayınlanmasına karar verilen kararın kaldırılmasına hükmetmesi gerektiğine hükmetmiştir. Bu karar haklı olarak eleştirilmiştir (63). Gerçekten iki mahkeme arasında yaratılan bu farklılığı anlamak mümkün değildir. Bu durumda haklı bir cevap yazısı, sulh ceza hâkiminin cevabın uzunluğu konusundaki bir dikkatsizliği yüzünden yayınlanamayacaktır. Karar cevabın yayınlanması yönünde ise, sorumlu müdür kesin karardan itibaren yine üç günlük süreyi dikkate alarak cevabı yayınlamak zorundadır.

Sulh ceza hâkimi cevabın yayınlanmamasına karar verirse, bu karara karşı da cevap sahibinin itiraz hakkı vardır. Bu itiraz, sulh ceza mahkemesi kararının kendisine tebliği tarihinden itibaren dört gün için-

(61) ERMAN - ÖZEK, s. 101.

(62) 7. CD'nin 3322/2690 sayılı ve 13.3.1972 sayılı kararı: ÖZEK, s. 123.

(63). ÖZEK, s. 123.

de asliye ceza hâkimine yapılmalıdır. Asliye ceza hâkimi iki gün içinde bir karar verir ve bu karar kesindir (64).

İlgilinin talebi veya hâkim kararı üzerine yayınlanan cevap veya düzeltmede, 19. maddedeki şekil ve şartlara uyulmamışsa ilgili, cevap veya düzeltmenin yayınlandığı tarihten başlayarak yirmi gün içinde evrakıyla birlikte bulunduğu yer sulh ceza hâkimine başvurarak cevap veya düzeltmenin anılan maddenin içerdiği şekil ve şartlara uygun olarak yeniden yayınlanmasını isteyebilir (mad. 19/6).

Sulh ceza hâkimi iki gün içinde cevabın yayınlanıp yayınlanmamasına karar verir ve kararı ilgililere tebliğ eder (mad. 19/6, 2. paragraf).

İlgililerin bu karara tebellüğ tarihinden itibaren dört gün içinde asliye ceza hâkimine itiraz hakları vardır. Asliye ceza hâkiminin iki gün içinde vereceği karar kesindir (mad. 19/6, 3. paragraf).

Cevap veya düzeltmenin yeniden yayınlanmasına karar verilirse, sorumlu müdür, kararı günlük gazetelerde alındığı tarihten itibaren üç gün içinde, diğer mevkutelerde bu süre gözetilmek suretiyle ilk çıkacak nüshada yayınlamak zorundadır (mad. 19/6, 4. paragraf).

Mahkemenin yeniden yayın kararına rağmen, yayın 19. maddedeki şekil ve şartlara uygun yapılmamışsa, her defasında 19. maddenin 6. fıkrasının yukarda sıraladığımız hükümleri ayrı ayrı uygulanacak ve her aykırı davranış 29. maddeye göre ayrı ayrı cezalandırılacaktır (mad. 19/6, 5. paragraf).

h) Cevap veya düzeltmeyi yayınlama yükümlülüğünün müeyyidesi

Basın Kanunu'nun 19. maddesinde düzenlenen cevap ve düzeltme hakkının müeyyidesini aynı kanunun 29. maddesi içermektedir.

29. madde iki durumu öngörmektedir :

Birinci durum, ilgilinin veya yetkili temsilcisinin talebi üzerine yayınlanan cevap veya düzeltme ile ilgilidir (65). Eğer bu cevap veya düzelt-

(64) 2950 Sayılı Kanunla yapılan değişiklikten önce, 19. maddede Sulh ceza hâkiminin cevabın yayınlanmaması kararına cevap sahibinin itiraz edip edemeyeceği hususu yer almamıştı. Ancak Yargıtay CMUK'nun itirazla ilgili genel hükümlerine dayanarak bu boşluğu dolduruyordu: Konuyla ilgili olarak bkz.: Yargıtay CGK. 28.1.1974, E. 973/7 - 361/Kararı, YKD, Nisan - Mayıs 1974, Sayı 4 - 5, s. 66.

(65) Zarfın üzerinde gönderenin adresi yazılı tekzip mektubunu kabul etmemek cevap hakkını ihlâl suçunu teşkil eder (Temyiz CGK. 16.2.1953, E. 4 - 104 - 2, K. 28; Türk İçt. Kül., 1953, s. 594).

mede 19. maddedeki şekil ve şartlara uyulmazsa fail hakkında üç milyon liradan beş milyon liraya kadar ağır para cezası hükmedilir (mad. 29/1).

Cevap veya düzeltmenin 19. maddedeki şekil ve şartlara uygun olarak yeniden yayınlanmasına ilişkin hâkim kararına rağmen (66) yayınlanmaması veya tekrar yayınlanan cevap veya düzeltmede 19. maddedeki şekil ve şartlara uyulmaması halinde, fail hakkında on milyon liradan yirmi milyon liraya kadar ağır para cezası hükmolunur (mad. 29/3).

İkinci durum, hâkim kararına rağmen cevap veya düzeltme yazısının yayınlanmamasıyla ilgilidir (67). Bu durumda faile on milyon liradan yirmi milyon liraya kadar ağır para cezası; yayınlanan cevap veya düzeltmenin 19. maddedeki şekil ve şartlara uygun olmaması halinde ise faile beş milyon liradan on milyon liraya kadar ağır para cezası verilir (mad. 29/2).

29. maddenin 2. fıkrası cezayı ağırlaştırıcı bir hüküm gibi gözüküyorsa da, aslında ayrı bir suç türünü düzenlemiştir. Şöyle ki, 2. fıkra bir mahkeme kararının gereğinin yerine getirilmemesi suçunu düzenlemiştir. Bu durumda, «suçun ihlâl edildiği hukukî değer, kişisel bir hakkın yerine getirilmesi olduğu kadar, yargı kararının da otoritesidir» (68).

Mahkemenin kesin kararının (mad. 49/4) ve 19. maddedeki şekil ve şartlara uyulmaması halinde cevap veya düzeltmenin yeniden yayınlanması mecburiyetinin doğduğu (mad. 19/6) tarihten başlayarak yayının geciktiği her sayı için faile ayrıca; günlük mevkutelerde ikiyüzellibin lira, diğer mevkutelerde ikimilyon beşyüzbin lira ağır para cezası da verilir (mad. 29/4).

29. maddedeki suçların hepsi ihmal suçudur (69). 19. maddenin öngördüğü yükümlülüklerin sorumlu müdür tarafından yerine getirilmemesi ihmalî bir harekettir. Bu ihmalî hareket bir «basın zabıtası suçudur.»

(66) Yayınlanması gereken her cevabın yayınlanmasında kanuna muhalefet müstakil suç teşkil eder (Temyiz 3. CD. 13.2.1953, E. 2253, K. 1398; Türk İçt. Kûl., 1953, s. 594).

(67) Cevap ve düzeltme yazısının önce yayın organının sorumlu yazı işleri müdürüne gönderilmesi kanunun ön şartıdır. Bunun yerine doğrudan Sulh ceza hâkimine başvurulması halinde, hâkimin yayınlama talebini reddetmesi gerekir. Buna aykırı olarak hâkimin yayınlama kararı vermesi ve kararın kesinleşmesi durumunda, bu kararı yayınlamayan sorumlu müdürün eylemi suç teşkil etmez (Yargıtay CGK. E. 1985/7-401, K. 1968/89, 3.3.1986 tarih; YKD, 12.9.1986, s. 1373).

(68) ÖZEK, s. 127.

(69) ÖZEK, s. 129.

Suçun sorumlusu ise sorumlu yazı işleri müdürüdür, zira hukuka aykırı sonucu yaratmıştır. Müdürün bu alandaki sorumluluğu ise Basın Kanunu'nun 16. maddesine göre değil de ceza sorumluluğunun genel hükümlerine göre doğmaktadır. 29. maddedeki sorumluluk sübjektif bir sorumluluktur. Fiil ise cürümdür. Bu duruma göre sorumlu müdürün sorumlu kılınması için TCK.nun 45. maddesine göre kasıtlı olarak ihmal suçunu işlemiş olması gerekir. Şu halde, örneğin, tebligat sorumlu müdüre yapılmamışsa, baskıdaki bir hatadan ötürü, cevap veya düzeltme yanlış ve usule aykırı yayınlanmışsa, teknik ve fiili imkânsızlıklar (70) nedeniyle cevap ve düzeltme, cevap süresinde yayınlanamamışsa sorumlu müdürün kasdî ihmaliinden söz edilemez.

2950 ve 3445 sayılı Kanunlarla 19. maddede yapılan değişiklik, bir istisna dışında düzeltme veya cevap hakkının amacına çok daha uygundur. İstisna ise şudur: Yeni 19. maddede sorumlu yazı işleri müdürünün cevap veya düzeltmeyi yayınlamaktan kaçınması halinde, ilgilinin sulh ceza hâkimine başvurma zorunda bırakılmasıdır. Bu yolun başlıca iki sakıncası düşünülebilir (71). Birincisi, hâkimin araya girmesi cevabın yayınlanmasını geciktirebilecektir. Nitekim 19. maddenin yeni şeklinde hâkimin müdahalesi aşamasında süreler 2950 sayılı Kanunla eskiye oranla oldukça uzatılmıştı. Ancak 3445 sayılı Kanun anılan sureyi yeniden biraz kısalttı. İkincisi ise hâkime başvurma zorunluluğu cevap hakkı sahiplerinin cesaretini kırabilir. Bu nedenle, hâkime başvurma yükümlülüğü sorumlu yazı işleri müdürünün olmalı ve bu durumda bile hâkime tanınan süreler şimdikinden daha kısa tutulmalıdır.

IV — ULUSLARARASI ALANDA CEVAP VE DÜZELTME HAKKI

Uluslararasıdaki iyi ilişkileri korumak, uluslararası barışı sürdürmek amacıyla (72) özellikle Fransa'nın girişimiyle 1948'de Cenevre'de Birleşmiş Milletler'in Haberleşme Özgürlüğüne İlişkin Konferansı (23 Mart - 21 Nisan) sırasında uluslararası düzeyde bir düzeltme hakkı anlaşma tasarısı hazırlandı (73). Bu proje daha sonra 13 Mayıs 1949'da Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nca kabul edilen «Haberlerin Uluslararası nakli ve

(70) Örneğin, o sayıda birçok cevap ve düzeltme metninin yayınlanması nedeniyle yer almaması.

(71) İÇEL, Kitle Haberleşme Hukuku, s. 170.

(72) Basının bu alandaki önemi için bkz.: Jacques BOURQUIN, «Report on the question of the international right of rectification» read at the General Assembly of the Fédération International des Editeurs de Journaux in Paris in 1953.

(73) Anlaşmanın tam metni için bkz.: «La convention des N.U. sur le droit de réponse», I.F.J. Information, Vol. XI, no. 4, Nov. - Dec., 1962, p. 6 - 8.

düzeltilme hakkına ilişkin anlaşma»ya dahil edildi. Ancak bu anlaşma hiçbir zaman yürürlüğe girmedi. Bu nedenle Fransa önce Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi'ne sonra da Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'na düzeltme hakkının bağımsız bir anlaşmayla düzenlenmesini ve derhal üye ülkelerin imzasına açılmasını önerdi. Ancak Ekonomik ve Sosyal Konsey bu öneriyi reddetti.

Bununla beraber Birleşmiş Milletler Genel Kurulu 19 Aralık 1952'de 1948 tarihli anlaşmanın hükümlerini içeren bir anlaşmayı üye ülkelerin imzasına sundu, fakat sonuç alamadı (74).

Nihayet Birleşmiş Milletler Genel Kurulu 24 Ağustos 1962'de Anlaşmayı az farkla kabul ederek üye ülkelerin onayına sundu. Anlaşmaya karşı çıkan ülkelerin başında Amerika Birleşik Devletleri, Sovyetler Birliği ve İngiltere vardı. Anlaşmaya göre :

— Başka bir ülkede kendisiyle ilgili olarak yayınlanan bir haberin yalan olduğunu iddia eden Devlet, bu haberi öğrenen bütün devletlere bir «düzeltme» metni gönderir.

— Düzeltme metnini alan bütün devletler onu kendi yayın organlarında yayınlamak zorundadırlar.

— Anılan devletler bunu yapmadıkları takdirde, zarar gören devlet. Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliği'nden haberin yayınlanmasını ve bununla birlikte kendisinden «düzeltme» istenilen devletin görevini yerine getirmediğinin bildirilmesini isteyebilir (75).

Getirilen çözümün daha kötü olduğu düşünülebilir. Gerçekten, anlaşma bir hükümet ve bir basın ajansı veya gazete arasındaki anlaşmazlığı devletler arasındaki bir anlaşmazlık haline getirmektedir. Diğer taraftan bu düzeltme hakkı yalnız haberler için tanınmaktadır.

Düzeltilme hakkı bugüne kadar kullanılmış değildir.

(74) PINTO, Roger, *La liberté d'opinion et d'information*, Paris, (Edition Domat Montchrestien), 1955, s. 179.

(75) SOLAL, Lucien, *Dictionnaire du Droit de la Presse*, Paris, (Syndicat National de la Presse Quotidienne Régionale), 1959, s. 118 - 119.